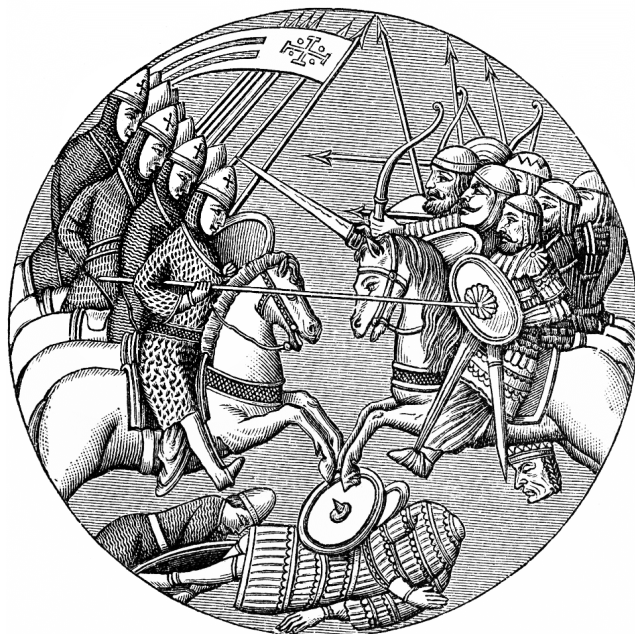

STŘET NÁBOŽENSTVÍ

Jean-Paul Roux

STŘET NÁBOŽENSTVÍ

Dlouhá válka
mezi islámem a křesťanstvím
(7. až 21. století)

Rybka Publishers

Copyright © Librairie Arthème Fayard, 2007

Translation © Vladimír Čadský, 2015

ISBN 978-80-87950-13-5

Tak jako celé své dílo, jako vše, co jsem v životě udělal,
to dobré (pokud to opravdu dobré bylo) i to špatné,
věnuji i tuto knihu Bohu.

Pokoj vám zanechávám, svůj pokoj vám dávám.

Jan 14, 27

Všichni, kdo se chopou meče, mečem zajdou.

Matouš 26, 52

Jděte v boj lehčí i těžcí a bojujte majetky i osobami na cestě Boží!

Korán 9, 41

Kdož byli zabiti na cestě Boží..., [Bůh] je uvede do zahrady rajske.

Korán 47, 4–6

*Má-li být obrana legitimní, musí se snažit způsobit co nejmenší škody
a zejména co největší možnou měrou šetřit život protivníka.*

Jan Pavel II.

PŘEDMLUVA

V současné době snad nemine den, abychom neslyšeli o atentátech spáchaných těmi, jež jsme si navykli nazývat poněkud podivně „fundamentalisty“ či „islamisty“, ačkoli to jsou jen muslimové zabíjející a umírající pro to, co pokládají za svá práva, svou svobodu, své tradice, svou víru. Dnes, v prvních letech na počátku třetího milénia, okupují Evropané a Američané přinejmenším dvě muslimské země, Afghánistán a Irák, a vedou zde války. Pod patronátem OSN a NATO nebo čistě z vlastního popudu vyslali svá vojska do Libanonu, Kosova, Ččenskna, v řadě dalších zemí zřídili vojenské základny. Svými zásahy hrozí i Íránu nebo Sýrii a v té či oné míře intervenují tak trochu všude. Ať si to přiznáváme nebo ne, faktem je, že Západ je s muslimy, a tedy s islámem, ve válečném stavu. A přesto oficiální projevy, média i veřejné mínění nepřestávají proklamovat úctu a přátelství k muslimskému náboženství a světu islámu a usilovně pracují na tom, abychom je lépe poznali a leckdy je i obdivovali – vím, o čem mluvím, protože jsem velkou část svého života přednášel o islámském umění a historii. Lidé z islámského světa přicházejí ve stále větším počtu do bohatých zemí, aby se tu, jak se tvrdí, „asimilovali“, a my předstíráme, že je zde dobře přijímáme a vítáme, ať už je to pravda či nikoli. K islámu konvertuje nezanedbatelný počet osob křesťanského vyznání. Toto soužití, tyto pokojné, ba leckdy přátelské vztahy jen stěží zakrývají jinou skutečnost: lidé, které se už neodvažujeme označovat jako křesťany, jsou v konfliktu s lidmi, kteří se stále ještě nazývají muslimy.

Prolétneme-li dějiny zběžně, vystoupí před námi z minulosti veliké historické pojmy: bitva u Poitiers, křížové výpravy, dobytí Konstantinopole, alžírská válka a řada dalších. Podíváme-li se na ně blíže, ukazuje se, že všechny jsou jen epizodami jediného ozbrojeného kon-

fliktu, který začal v roce 632 a který snad v každém desetiletí a až do dnešních dnů provázejí události, jaké by již tehdy bezpochyby plnily titulní stránky – pokud by nějaké existovaly – hromadných sdělovacích prostředků. A pohlédneme-li na ně drobnohledem, zjistíme, že neuplynul rok, neuplynul měsíc, ba snad ani týden, kdy by nebyla prolita křesťanská nebo muslimská krev. Neměli bychom našim současníkům připomenout a ukázat, že události, jež nás aktuálně zaměstnávají a naši současností tolik otřásají – ať to byly sovětská intervence v Afghánistánu, válka v Zálivu, zničení Světového obchodního centra, atentáty v Londýně a v Madridu nebo svržení režimu Saddáma Husajna a okupace Iráku... – jsou jen pokračováním dlouhé řady stejně dramatických událostí sahající 1375 let do minulosti? A nemáme si připomenout, že i „drobné“ běžné tragické události (není však smrt jediné lidské bytosti rovna vyhubení celé lidské rasy?), na něž se za den či za dva zapomeneme – napadení jedné hlídky, sebevražedný útočník, který se vyhodil do povětří, voják zabitý na Kavkaze nebo v Basře, zabitý či zatčený terorista – byly (ačkoli je historik nemá šanci objevit) všední realitou téměř po celé období uplynulých 1375 let? Válka mezi islámem a křesťanstvím, ať už vyhlášená a otevřená, se svými velkými bitvami, dobytými městy a provinciemi, obsazenými zeměmi, vyhlazováním obyvatelstva, nebo skrytá a záludná – tato válka je realitou, a to navzdory často připomínanému a leckdy skutečnému přátelství, navzdory stykům mezi Byzancí a córdobským chalífátem či Karlem Velikým a Hárúnem ar-Rašídem a spojenectví mezi Františkem I. a Süleymanem Nádherným, vzdor dlouhým obdobím příměří na té či oné frontě (v dobách, kdy se válka přenesla jinam), nehledě na vše, co si křesťané a muslimové vzájemně přinesli a čím se obohatili, a ani na vzájemný obdiv, který k sobě kdy chovali. Tato válka vlastně nikdy doopravdy neskončila. „Islám je s křesťanským světem (či se světem za křesťanský považovaným) neustále ve válce.“ (Jean-Pierre Valognes.)

Ne, nebojovalo se neustále a všude najednou. Obě strany vedly ofenzívy i protiofenzívy, obě strany zakusily vítězství i porážky, oba protivníci střídavě ovládali jeden druhého, bilance konfliktu ale přesto vychází pro křesťany nepříznivě.

Muslimský svět se zformoval na územích, jež byla zoroastrická a buddhistická, jako byl Írán či Indie, ale především na teritoriích křesťanských – v Malé Asii, v Sýrii a Palestině, v Egyptě či Núbii, v se-

verní Africe, a tyto země byly zcela nebo z valné části konvertovány. Svět křesťanstva, který je o šest století starší, na muslimských územích pochopitelně vzniknout nemohl a do lůna křesťanství se mu podařilo opětovně vrátit pouze tři země, které mu nejmladší z monoteistických náboženství odňalo: Sicílii, Španělsko a Krym.

Nikdy se nestalo, že by byli muslimové civilizací, kterou dobyli, nakonec přemoženi (což je jev vzácný, byť ne tak ojedinělý, jak se domníval Bernard Lewis); brali si z ní vše nejcennější, co nabízela – vše, čím mohli inspirovat svého génia a z čeho posléze budovali vlastní velkou civilizaci, vždy ale zároveň zůstávali sami sebou. Když přicházeli, měli jen svůj jazyk a svou víru – a někteří z nich, Jemenci, ještě zbytky tradic Šťastné Arábie, království ze Sáby, dnes obtížně rozpoznatelné. Ovládli nejbohatší území, jako bylo údolí Nilu, Tigridu, Eufratu a Indu, náhorní plošiny Anatólie a Íránu, Palestina či Fénicie, která již po staletí rodila ty nejvyspělejší kultury lidstva, usazovali se v zemích, kde se narodil Zarathuštra, Mojžíš, Buddha, Ježíš, ale také Homér, Aristotelés či Platón, kde dosud žilo řecko-římské umění... Dávali jim, co sami měli. A brali jim všechno, co neměli. Když toto nesmírné dědictví vstřebali, předali je našemu středověku, z větší části prostřednictvím Španělska, a až na „nejzápadnější“ Západ přinesli mnohé z toho, co objevili v Indii nebo v Číně. Byli prostředníky a křesťanství, jež se lehkomyšlně vzdalo mnohého, čeho dosáhla a co vytvořila antika, jim vděčí za mnohé. Ale nebyli jen pouhými prostředníky, ač to někteří neprávem tvrdí, neboť vše, co získali, dále rozpracovali, a i tyto plody svého úsilí předávali dál. Později, v době útlumu, kdy jejich tvůrčí síla usnula, na oplátku čerpali od těch, které kdysi sami obohacovali. Evropská kolonizace je probudila, přinesla jim moderní vědu a moderní myšlení. Jistě, tato kolonizace pro ně znamenala nemalé utrpení, ale přinášela jim zároveň i vykoupení. Každé soužití znamená kulturní výměnu a bylo by pošetilé tvrdit, že britská přítomnost v Indii či v Egyptě anebo francouzská přítomnost v Maghrebu nepřinesly nic Indům, Egyptanům či Maghrebanům, stejně jako by bylo pošetilé říkat, že přítomnost Arabů a Berberů ve Španělsku nebo na Sicílii nepřinesla nic Španělům či Sicilanům. Válka vrhá jedny lidi proti druhým, ale když nejhorší žal utichne a mrtví jsou pohřbeni, přináší i setkání a výměnu.

Hlavními bojišti byly Malá Asie a Španělsko, v menší míře pak Sýrie a Palestina, později Balkán a střední Evropa a pochopitelně Středo-

zemní moře, kde korzáři jen málokdy upouštěli od svých výpadů, ale opomenout rozhodně nesmíme ani další země: Francii, Itálii a zejména Sicílii, severní Afriku, kam se křesťané tolikrát pokoušeli vrátit (až se jim to na krátkou dobu podařilo), Egypt, Núbii, Etiopii, Indonésii, Írán, Afghánistán a eurasijské stepi, zkrátka všechny oblasti, kde islám a křesťanství přicházely do kontaktu.

Mluvím o „válce islámu a křesťanství“. Bezpochyby bych měl spíše mluvit o „válce islámu s křesťanstvím a postkřesťanským světem“. Vím dobře, že křesťanství už dnes není vůdčí silou, že Američané, Evropané, Rusové, později Sověti, nebojují v Božím jménu a křesťanského dědictví se nedovolávají už ani formálně, ba někdy je přímo odmítají. Prakticky to však má sotva nějakou váhu. Vždyť jsou potomky těch, kdo uskutečnili reconquistu, těch, kdo se účastnili křížových výprav, kdo bránili Konstantinopol a Vídeň, i potomky kolonialistů. Namítnete možná, že válka tu byla vždycky, že každý národ bojoval se svými sousedy, že každá náboženská komunita poznala krvavé konflikty mezi svými příslušníky. Stačí vzpomenout, že v křesťanstvu spolu válčili protestanti a katolíci, v islámu sunnitští Osmané a ší'itští Peršané: ale každá taková válka trvala jen určitou dobu, a i kdyby existovaly jiné stejně dlouhé a vytrvalé střety, přesto by to nijak neumenšilo a nezpochybnilo dosah konfliktu, o němž budeme mluvit.

Namítnete bezpochyby i to, že ani na jedné straně nebyla náboženská víra jedinou hnací silou tohoto nekonečného konfliktu. To je jistě pravda. Ale i když motivem mohl být nacionalismus, touha po dobrodružství či lačnost po bohatství, tyto své pohnutky bojovníci často zakrývali pláštěm zbožnosti. Vždy jsem byl přesvědčen, že nejvlastnějším motivem křížových výprav nebyla snaha po osvobození Božího hrobu, ale ve své době tak byly prezentovány a naprostá většina křížáků skutečně věřila, že to je to, zač bojuje. Ačkoli v ní šlo i o ledacos jiného, válka, o níž píšeme, byla skutečně válkou náboženskou.

Nesou v sobě náboženství zárodek války? Jistě nikoliv, vždyť se obracejí k onomu světu, a pokud to v případě islámu neplatí, pak jde jen o výjimku potvrzující pravidlo. Náboženství však mohou k válce posloužit jako záminka; mohou ji posvětit; a někdy byla náboženství nucena se k válce uchýlit, aby přežila; a konečně často prostě nedokázala potlačit válečné instinkty lidí. Bude jistě k užítku se podívat, jak jednotlivá vyznání pohlížejí na válku a jak pojmají mír.

Jistě můžeme oprávněně předpokládat, že věřící určitého náboženství dodržují jeho učení a řídí se jeho příkazy. Obvykle tak činí v podstatné míře a společnosti, které budují, tyto principy, na nichž byly založeny, také odrážejí. V mnoha ohledech se však někdy od těchto principů odchyľují, buď proto, že jejich učení nese stopy nějaké starší tradice (nepomyslí snad někdy křesťané na Boha zástupců, jak Hospodina mimo jiné nazývali Židé?), nebo že je to či ono od jejich základů vzdaluje. Chceme-li sledovat určité aspekty jejich „chování“ v průběhu historie, měli bychom vyjít z učení těch, kdo tato náboženství založili, samozřejmě pokud nějakého zakladatele mají – není tomu tak sice vždy, ale v mnoha případech ano: v buddhismu, taoismu, zoroastrismu a také v obou případech, které nás zajímají, v křesťanství a islámu.

Křesťanství a islám jsou příklady náboženství s univerzálním posláním, která se obracejí k celému lidstvu, a skutečně se také, jak jim bylo uloženo, do značné míry celosvětově rozšířila. Když Ježíš opouštěl své učedníky, aby se odebral na nebesa, řekl jim podle Matouše (28, 19–20): „Jděte ke všem národům a získávejte mi učedníky, křtíte je ve jménu Otce i Ducha i Syna svatého a učte je, aby zachovávali všechno, co jsem vám přikázal.“ Podle Marka (Mk 16, 15–16) jim řekl: „Jděte do celého světa a kažte evangelium každému stvoření. Kdo uvěří a přijme křest, bude spasen; kdo však neuvěří, bude odsouzen.“ A Skutky apoštolské tlumočí tato Kristova slova (Sk 1, 8): „Budete mi svědky v Jeruzalémě a v celém Judsku, Samařsku a až na sám konec země.“ Korán hlásá univerzální poslání islámu ještě explicitněji: „A On je ten, kdo vyslal posla Svého se správným vedením a náboženstvím pravdivým, aby mu dal zvítězit nad každým jiným náboženstvím“ (48, 28). „On je ten, jenž vyslal posla Svého se správným vedením a náboženstvím pravdivým, aby zvítězilo nad náboženstvími jinými, i když se to nelíbí modloslužebníkům“ (9, 33).

V Novém zákonu je málo textů, které uvádějí, jakými prostředky se má toto šíření naplňovat. Když Ježíš posílá své učedníky kázat víru, říká jim: „Hle, já vás posílám jako ovce mezi vlky“ (Mt 10, 16; L 10, 3), a ve Druhém listě svatého Pavla Timoteovi (2, 25) se dočteme, jak má působit „služebník Páně“: „Má vlídně poučovat odpůrce. Snad jim dá Bůh, že se obrátí.“ Z četby evangelií jasně vyplývá, že Ježíš ukládá svým učedníkům, aby nevěřící získávali slovem, příkladem, zázraky, odříkáním. Korán, jak dále uvidíme, říká, že toto šíření se má provádět

silou zbraní. Praxe ovšem mohla být jiná: křesťanství se často uchýlovalo k náboženské válce, k netoleranci, k pronásledování, zatímco islám se velkou měrou šířil prostřednictvím misí a spíše silou přitažlivosti svého učení než donucováním. Každopádně již sama univerzální ambice obou náboženství v sobě skrývala zárodek konfliktu, jenž mohl jen těžko zůstat na úrovni pouhých sporů a k vojenským střetnutím nutně vedl již proto, že věřící obou náboženství spolu geograficky sousedili.

Musíme však jít dále a vzít v úvahu dva důležité aspekty. Připomeňme si nejprve život a osobnost Ježíše i Muhammada a způsob, jakým byli vnímáni „z druhé strany“: Ježíš muslimy, Muhammad křesťany.¹ Dále se musíme pokusit definovat postoj křesťanství a islámu k válce obecně a k válce, kterou vedly mezi sebou, zvláště.

Zjistíme, že existuje naprostý kontrast nejen mezi obrazem, jaký si lidé o Ježíši či Muhammadovi mohli udělat podle toho, jak se sami prezentovali, ale i mezi sociálním prostředím, v němž žili a jednali, a jejich charakterem a skutky. Ježíš je skutečný člověk a zároveň syn Boží, skutečný Bůh. Muhammad je také člověk, člověk sice příkladný, ale přece jen člověk, jehož si Bůh vyvolil, aby byl posledním z dlouhé řady jeho proroků. Ježíš se narodil v Palestině za římské nadvlády, v době, kdy panoval římský mír, *pax romana*. Muhammad se narodil v Arábii, nezávislé zemi, sužované četnými konflikty mezi kmeny. Ježíš byl tešař, zůstal svobodný, nikdy netasil meč, své učení hlásal jen po krátkou dobu, odhadovanou na jeden až tři roky, byl zatčen, odsouzen k smrti a ukřižován, když mu bylo o málo víc než třicet let. Jeho učení známe ze čtyř krátkých spisů, jež se v mnohém opakují a které jsou známy pod názvem evangelia, a z ústní tradice, částečně zachycené v epištolách; církve se pak pokládá za strážce jejich pravosti. Muhammad byl pastevec, poté vůdce karavan a nakonec vykonával funkci hlavy státu; několikrát se oženil, kázal asi jednadvacet let, a ač vedl války, zemřel nakonec na nemoc ve věku zhruba dvašedesát let. Jeho učení uchovala rovněž ústní tradice (zapsaná v 9. století²), ale také obsáhlá kniha, Korán, pokládaná za slovo Boží, které mu přinesl archanděl Gabriel. Už samy tyto značně odlišné osudy by stačily k vysvětlení rozdílnosti mezi křesťanským a muslimským náboženstvím, přestože obě vzešla z judaismu a jejich ambicí nebylo jeho popření, nýbrž, abychom použili slov evangelia, jeho „završení“.

Z Koránu můžeme vyčíst, jakou představu mají muslimové o Kris-

tovi i v čem se tato představa liší od křesťanského pojetí. Ježíš, říká Korán,³ je velký prorok, blízký Bohu, a Bůh ho proto také k sobě povznesl. Narodil se z panny jménem Marie, velmi uctívané ženy. Konal zázraky, ale není ani Bůh, ani syn Boží a dogmata o vtělení a Trojici jsou obludnosti. Islám, později uzavřený ve vlastní pýše a přesvědčení, že je jediným držitelem pravdy, se ani nepokoušel dozvědět více, tak jako toho o jiných civilizacích kromě své vlastní obecně nikdy mnoho nevěděl, přestože značně podléhal jejich vlivu a neskrýval obdiv k tomu, co mu přinášely. Ve vztahu k jejich náboženstvím si většinou vystačil s opovržlivým postojem. Občas propadal nenávisťným postojům, namířeným hlavně proti křesťanům. Velký spisovatel jako al-Džáhiz (kolem 776–868) pokládal za nutné napsat *risalu* (pojednání), aby ukázal, že křesťany je třeba stíhat opovržením, protože „naši zemi nepronásledoval [nikdo jiný tolik] jako oni“.

Křesťanský svět věnoval islámu více pozornosti než islám jemu a v jeho postojích se mísil strach, nenávisť a obdiv k islámské kultuře a vojenským úspěchům. Také křesťanství bylo o sobě přesvědčeno, že je jediným držitelem pravdy, a v islámu spatřovalo buď herezi, hrubý výmysl falešného proroka,⁴ „autora nemorálních a nesmyslných skazek“, jak říká Theofanes (zemřel roku 817), pomocníka Satanova – však také Dante umístil Muhammada do nejhlubšího místa svého pekla (Peklo XXVIII, 35) –, anebo, když už se znalosti o islámu přece jen trochu prohloubily, za učení postavené na neúplných a špatně pochopených základech judaismu a křesťanství, a tedy zcela pomýlené. Změna mohla přijít až s Petrem z Cluny, jenž jako první přeložil Korán (1141), a s Raimundem Lullem, jenž se poprvé pokusil postavit vyvrácení islámu na seriózní základy: ve své *Knize o pohanech* (*Liber gentium*, 1272–1273) tento velký misionář odmítá válku a soudí, že by ji měl vystřídat dialog. Je sice pravda, že z dialogu občas vyrašil strom obtížený krásnými plody, ale ještě častěji připomínal strom neplodný, takový, který je třeba porazit. Když papež Benedikt XVI. v září 2006 připomněl spor, v němž se v roce 1391 střetl byzantský císař Manuel II. Palaiologos s jistým íránským duchovním, vyvolal v přecitlivělém muslimském světě mohutnou vlnu nevole, neboť jeho vyjádření chápal jako vyhlášení války, na které je také třeba válečnými akty odpovědět. Pro věřícího je snadné přesvědčovat někoho, kdo nevěří, avšak na někoho, kdo uznává jinou pravdu, než je ta jeho, žádné argumenty většinou neplatí.

Kristových výroků máme dochováno poskrovnu a z nich jen v jediném se vyskytuje slovo „válka“. Když Ježíš hovoří o míru – „Pokoj vám zanechávám, svůj pokoj vám dávám“ (J 14, 27) – má na mysli nejspíše pokoj duše, nikoli mír tělesný, stejně jako o duchovním zápase bezpochyby hovoří i ve výroku, který se zdá být s předchozím výrokem v protikladu: „Nemyslete si, že jsem přišel na zem uvést pokoj; nepřišel jsem uvést pokoj, ale meč“ (Mt 10, 34; srv. též L 12, 51). Jednu z jeho vět – „Kdo se chápou meče, mečem zajdou“ (Mt 26, 52) – lze chápat jako zákaz zabíjet, nebo spíše jako varování, že vražda přináší zase jen vraždu a že nikdo by neměl prolévat krev svého bližního, není-li ochoten prolít i tu svou. Avšak odmítání násilí, ochota snášet zlo, které způsobují jiní, nemůže být lépe vyjádřena než v příkazu: „Ale kdo tě uhodí do pravé tváře, nastav mu i druhou“ (Mt 5, 39). Popisuje-li Zjevení Janovo (Zj 19, 13 a 15) slovo Boží jako válečníka v „plášti zbroceném krví“ a „s ostrým mečem v ústech“, jedná se bezpochyby o metaforu. Avšak kdoví, zda tento příměr mnozí nevzali doslova?

Kristovo učení odsuzuje válku, neboť káže lásku k bližnímu a povinnost odpouštět. Lze snad vést válku a zároveň milovat? Někteří by možná odpověděli, že ano, a možná tomu tak skutečně v určitých případech je, paradoxem to však přesto nepřestává být. Lze zároveň odpouštět a zabíjet? Je možné někoho zabít a zároveň mu odpustit, přesto se ale můžeme oprávněně domnívat, že bychom hříšníkovi lépe odpustili, lépe jej milovali, kdybychom jej ponechali naživu.

Láska je samotným základem křesťanství, vždyť Ježíš řekl: „Miluj svého bližního jako sám sebe“ (Mk 12, 31). Již tento výrok říká mnohé, a přece je možné najít slova ještě důraznější, neboť člověk může nenávidět sám sebe, a Kristus chce, aby láska člověka byla stejná jako láska Boží: „Nové přikázání vám dávám, abyste se navzájem milovali, jako já jsem miloval vás“ (J 13, 34); „Jako si Otec zamiloval mne, tak jsem si já zamiloval vás. Zůstaňte v mé lásce“ (J 15, 9). Ježíš miloval lidi bez výhrad, miloval je natolik, že se pro ně vtělil do lidského těla a zemřel. Člověk musí být stejně jako on, pokud je třeba, schopen nejvyšší oběti, neboť „nikdo nemá větší lásku než ten, kdo položí život za své přátele“ (J 15, 13). Přesto stačí, když miluje. Láska smazává hříchy, jako byly smazány hříchy Marie Magdaleny, o níž Kristus prohlašuje: „Její mnohé hříchy jsou jí odpuštěny, protože projevila velikou lásku“ (L 7, 47). Učedníci toto velké naučení pochopili a evangelista Jan je

nádherným způsobem rozvádí: „Milovaní, milujme se navzájem, neboť láska je z Boha, a každý, kdo miluje, z Boha se narodil a Boha zná. Kdo nemiluje, nepoznal Boha, protože Bůh je láska... Bůh je láska a kdo zůstává v lásce, v Bohu zůstává a Bůh v něm“ (1 J 4, 7–16).

Tento cit, jenž byl do té doby možná neznámý, či přinejmenším nikdy natolik zdůrazňovaný, předpokládá, že bližnímu – a nemusí to být právě osoba doslova blízká, ale kterýkoli druhý člověk – přejeme dobro (takové, jaké přejeme sami sobě) a že k němu také samozřejmě nechováme zášť. „Jak byste chtěli, aby lidé jednali s vámi, tak vy ve všem jedněte s nimi“ (Mt 7, 12). Kdo nechce být lidmi kárán za křivdy, které spáchal na druhých, a trestán Bohem za prohřešky, jichž se dopustil, musí sám odpouštět druhým. To také přesně vyjadřuje základní křesťanská modlitba Otčenáš, když říká: „Odpusť nám naše hříchy, jakož i my jsme odpustili těm, kdo se provinili proti nám,“⁵ a stejně výmluvný je i komentář, který následuje v evangeliu: „Neboť jestliže odpustíte lidem jejich přestoupení, i vám odpustí váš nebeský Otec; jestliže však neodpustíte lidem, ani váš Otec vám neodpustí vaše přestoupení“ (Mt 6, 14; viz též Mk 11, 25–26).

Jestliže se v každé době vyskytovali příkladní křesťané, kteří žili tak, jak od nich Ježíš Kristus žádá, křesťanstvo jako celek se těmito zásadami nikterak neřídilo. Když křesťané bojovali se zbraní v ruce, třeba i na svou obranu, když vedli spravedlivou válku – pokud lze o něčem, jako je spravedlivá válka, vůbec mluvit – nebo když zotročovali druhé a pobíjeli své nepřátele, bezpochyby se Kristovu poselství zpronevěřovali a svému náboženství odcizovali. Nebojme se říci, že je zcela zrazovali.

Bylo by nepřesné tvrdit, že pojmy lásky a odpuštění jsou Koránu zcela cizí, v celém rozsáhlém textu se však poněkud ztrácejí a ve srovnání s výrocky hlásajícími násilí a pomstu nejsou příliš výrazné. O lásce se přímo hovoří jen na jediném místě: „Zbožnost nespočívá [v tom či onom...], zbožný je ten, kdo rozdává z majetku svého bez ohledu na lásku k Němu“ (Korán 2, 177). Starozákonní zákon odplaty je zachován: „Vám, kteří věříte, jest předepsán zákon krevní msty“ (2, 178), ale lepší je odpustit než se mstít: „A odměnou za špatné je jen špatnost podobná. Ten, kdo odpouští [...], toho odměna je u Boha“ (42, 40). „A věru ten, kdo trpělivý je a odpouští... a vskutku to patří k podstatě věci“ (42,43). „Kteří rozdávají almužny ve štěstí i v neštěstí a kteří krotí hněv svůj a odpouštějí lidem. Bůh věru miluje ty, kdož dobro činí.“ (3, 134.)

Bylo by nepřesné, kdybychom tvrdili, že muslim netouží po míru – přesnější je, že se jej musí vzdát, aby dostal své povinnosti bojovat. Zde na Zemi musí bojovat, seč mu síly stačí, a zbraně smí odložit pouze tehdy, když vidí, že nemá naději zvítězit: „Neochabujte a nevybízejte k míru, když máte převahu“ (Korán 47, 35). Mír je tedy určen zejména pro proroky – Muhammada, Abraháma, Noeho, Jonáše, Josefa... – a jakmile věřící pronese jejich jméno, vždy požádá o mír pro ně. Je to tedy statek spíše z onoho než z tohoto světa, odměna, ze které se budou spravedliví těšit po smrti. Ráj je „příbytkem míru“ (10, 25); při příchodu k ráji strážci brány řeknou: „Mír s vámi! Byli jste dobří...“ (39, 73), a poté, co tam vstoupí, „...neuslyší tam žádné tlachání, nýbrž jen pozdravy ‚mír s vámi‘“ (19, 62). Právě takové nebeské požehnání přeje muslim svému muslimskému bratrovi (ale nikoli nevěřícímu) v pozdravu *as-salám alajkum*, „mír buď s vámi“. A předznamenání tohoto pokoje zde na zemi je rovněž míněno, když Korán vyzdvihuje snahu o vzájemnou dohodu, „neboť dohoda je to nejlepší“ (4, 128). Anebo: „Budou-li [nepřátelé] ochotni k míru, buď k němu ochoten i ty“ (8, 61). Dodejme, že první citát se vztahuje k rodinné harmonii, zatímco ve druhém není upřesněno ani duševní rozpoložení, v němž se má nepřítel nacházet, ani podmínky, za nichž má být jeho „ochota“ akceptována.

V Koránu najdeme na dvě stě padesát veršů oslavujících svatou válku, *džihád*. I když některé z nich byly, zejména pod vlivem mystiky, od 9. století interpretovány jako výzva k práci na sobě samém (tomu se říká „velký džihád“), nelze popřít, že tématem velké většiny z nich je ozbrojený boj („malý džihád“). Většina textů je naprosto jednoznačná. Vztahují se explicitně k válce – k válce především proti modloslužebníkům, ale také proti těm, kdo jsou s nimi ztotožňováni, například proti křesťanům, kteří se odvažují Boha zpodobovat a „mají tři bohy“ (tak islám chápe dogma o Trojici),⁶ Židům, kteří zradili svou úmluvu s Bohem,⁷ a proti některým dalším: „A bojujte na stezce Boží proti těm, kdož bojují proti vám“ (Korán 2, 190); „Jděte v boj lehčí i těžcí a bojujte majetky i osobami svými na cestě Boží!“ (9, 41); „...zabíjejte modloslužebníky, kdekoli je najdete, zajímejte je, obléhejte je a chystejte proti nim všemožné nástrahy!“ (9, 5).

Tyto výzvy k boji, k zabíjení, jako by byly v rozporu s veršem, který prohlašuje: „Nebudiž žádného donucování v náboženství!“ (2, 256).

Toto jedinečné prohlášení vždy vzbuzovalo pozornost a zavdalo podnět k mnoha komentářům. Není zcela izolované, protože jinde čteme: „Kdo chce, ať věří, a kdo chce, ať nevěří“ (18, 29); „Kdyby byl Pán tvůj chtěl, věru by byli všichni, kdož na zemi jsou, vesměs uvěřili. Chceš snad donutit lidi, aby se stali věřícími?“ (10, 99.) Džihád však přese všechno zůstává zákonem a musí být doveden až do konce: „A bojujte proti nim, dokud nebude konec svádění od víry a dokud nebude všechno náboženství patřit Bohu“ (2, 193); „...a budete proti nim bojovat, leč by přijali islám“ (48, 16). To ovšem nebránilo Rašidovi Ridá (1865–1935), jednomu z velkých muslimských myslitelů, aby své apologetické a misionářské dílo (*Zjevení islámu*, vyšlo 1935) neukončil výzvou k národům světa, v níž je žádal, aby přijaly islám, náboženství humanity a míru.

Smrt v boji, obětování vlastního života pro vítězství islámu zajišťuje věčnou spásu, otevírá přímou cestu do ráje: „A neříkejte o těch, kdož byli zabiti na stezce Boží: Jsou mrtvi!“ Nikoliv, oni živi jsou...“ (Korán 2, 154), „...kdož byli zabiti na stezce Boží. On správnou cestou je povede... a uvede je do zahrady rajské“ (47, 4–6). Podobných citací bych zde mohl uvádět bezpočet, ale dovolím si spíše odkázat na svou knihu *Příkazy Alláhovy (Les Ordres d'Allah)*. Poznamenejme, že myšlenka vzdát se pozemské existence není cizí ani křesťanství, má však jiný význam, neboť Ježíš říká: „Neboť kdo by chtěl zachránit svůj život, ten o něj přijde, kdo však ztratí svůj život pro mne, nalezne jej“ (Mt 16, 25).

Soužití muslimů s nemuslimy je možné, nemuslimové však nemají přístup do Mekky (Korán 9, 28) a nesmějí vstupovat do mešit (9, 17). První zákaz je dodržován a všichni nevěřící byli z Arábie vyhnáni již na základě příkazu z roku 640 a prováděcího nařízení za Abdalmalikova chalífátu (685–705); dodržování druhého se v jednotlivých místech a v různých obdobích liší: v Íránu je nevěřícím zakázáno vstupovat do ší'itských svatyní v Qomu a v Mašhadu, ale do mešit vstupovat smějí.⁸

Křesťané mohou žít vedle muslimů v místech pod muslimskou i nemuslimskou vládou (například křesťanskou, abychom se drželi svého námětu) a k oběma případům v průběhu dějin také hojně docházelo.

Pohled Koránu na vztahy muslimů s věřícími jiných náboženství není snadné přesněji vymezit, protože v některých verších lze totéž slovo překládat jako „pán“ nebo jako „přítel“. Máme číst: „Vy, kteří věříte! Neberte si židy a křesťany jako přátele“ nebo „Vy, kteří věříte!

Neberte si židy a křesťany jako pány“ (5, 51)? Jiná místa jsou ovšem jasná: „Vy, kteří věříte! Budete-li poslouchat skupinu jednu z těch, jimž bylo dáno Písmo, obrátí vás poté, co jste již uvěřili, opět v nevěrectví.“ (3,100) A závěr je striktní: „Neposlouchej nevěřící, ale pusť se proti nim do boje úporného“ (25, 52). Stejně negativně se ke kontaktům s nevěřícími ovšem staví také Nový zákon. Vyvarovat se styku s nimi radí i samotný svatý Pavel: „Nedejte se zapřáhnout do cizího jha spolu s nevěřícími... ‚A proto vyjděte z jejich středu a oddělte se,‘ praví Hospodin“ (2 Kt 6, 14–17).

V praxi si však ti, jež Korán nazývá lidmi knihy (*ahl al-kitáb*), tedy Židé a křesťané, mohou, jakmile se podrobí autoritě muslimů, svou víru ponechat a stávají se *adh-dhimma*, tedy lidmi chráněnými, kteří ovšem za svou ochranu odvádějí zvláštní daně (*džizja*, „daň z hlavy“) a, jak už kdysi napsal Gustave E. Grunebaum, platí za ni „permanentní nerovnost“. Tato nerovnost, provázená různými formami útlaku, přesně odpovídá příkazu Koránu: „Bojujte proti těm, kdož nevěří v Boha, ... dokud nedají poplatek přímo vlastní rukou, jsouce poníženi“ (Korán 9, 29). Ne náhodou se země dobyté Araby (nikoli však Turky) během jednoho či dvou staletí staly muslimskými.

Muslimové se – byť s několika pozoruhodnými výjimkami – až do nedávné doby podobné shovívavosti netěšili. Křesťanské státy, bezpochyby poučené prvními staletími arabské expanze a jejími důsledky (zotročování, konverze, asimilace), přítomnost islámských komunit ve svém středu prakticky nepřipouštěly. Španělsko a i Byzanc, když došla zpátky Krétu, to dostatečně jasně ukázaly, když muslimy vyhnaly, stejně jako to, byť méně radikálně, praktikovalo Rusko, když jim dalo na výběr mezi konverzí a pronásledováním. Kolonizace ale na druhou stranu christianizací provázeny nebyly.

Jak jsem uvedl, křesťané v průběhu času Kristovo učení namnoze nedodržovali. Naopak muslimové, i když občas nerespektovali rady nabádající k umírněnosti, věrně dodržovali učení Koránu i ponaučení, které jim dal Muhammad svým životem. Lze se domnívat, že porážka křesťanství je zčásti důsledkem jakési vnitřní brzdy či zábrany, která vznikla v důsledku špatného svědomí, jež tato nevěrnost vůči Kristovu slovu vyvolala.

EDIČNÍ POZNÁMKA

POZNÁMKA K TRANSKRIPCI

V knize jsme se snažili vyhovět zásadám transkripce, tak jak je v českém prostředí zavedena v jednotlivých oborech, arabistice, turkologii, íránistice ad. Podrobněji k výslovnosti příslušných jazyků viz např. Kropáček, L., *Duchovní cesty islámu*, Praha 1993; Kreiser, K. – Neumann, Christoph K., *Dějiny Turecka*, Praha 2010; Axworthy, M., *Dějiny Íránu*, Praha 2009 ad. Zde zmíníme zejména zvláštní znaky použité v přepisech jednotlivých jmen a pojmů a také méně zřejmou výslovnost některých dalších znaků (hlásek).

V přepisu arabštiny byla *hamza* (‘), tj. ráz pro odsazení hlasu, ponechána pouze uprostřed slova; *‘ajn* (ع), tj. hrdelnice připomínající zesílenou hamzu, je ponechána jak na začátku, tak i uprostřed a na konci slov. Znak *gh* odpovídá v podstatě ráčkovanému r; *th* – neznělému anglickému th (např. three); *dh* znělému anglickému th (např. this); *w* obouretnému w (jako v anglickém well); *dž* se vyslovuje jako jedna hláska (znělý protějšek českého č).

V transkripci turečtiny se objevují tyto pro češtinu nezvyklé znaky: *ç* pro neznělé č; *ğ* pro takzvané měkké g (ve výslovnosti se ozývá jen slabě, často naznačuje prodloužení předchozí samohlásky); *ı* pro zadopatrové i (zhruba jako anglické [ə]); *ş*, které se vyslovuje jako české š. Poznamenejme ještě, že znak *γ* odpovídá českému j a c znělému dž. Jisté nejednotnosti v přepsané podobě jmen – zejména Süleyman (osmanský), ale Sülejmán (selžducká turečtina) – plynou z toho, že v dnešní turkologii (osmanistice) je obvyklé přepisovat osmanská a turecká jména moderním tureckým pravopisem, zatímco turkická jména z doby před vznikem osmanské říše (psaná různými písmi) v české transkripci.

Také v prepisech jmen a pojmů z dalších jazykových oblastí jsme se snažili vše konzultovat s příslušnými odborníky, především z Orientálního ústavu ČSAV a Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, jimž všem tímto děkujeme. Případné nedostatky nepadají ovšem na jejich hlavu: i přes veškerou snahu se nám totiž někdy nepodařilo nalézt spolehlivou českou transkripci (a jméno jsme pak přepsali dle transkripce v jiném evropském jazyce). Za tyto nedostatky se čtenářům omlouváme.

POZNÁMKA K MAPÁM

Naše vydání je doplněno dvojím typem map. Vedle černobílých schematických mapek, které doprovázejí autorův text a na nichž jsou názvy lokalit pravopisně sjednoceny v souladu se zavedenými pravidly transkripce, jichž jsme se drželi při překladu knihy (viz poznámka výše), jsou zde i ilustrační mapy převzaté ze starších českých historických atlasů (viz níže), které přetiskujeme bez jakýchkoli úprav. Domníváme se, že čtenáři usnadní a zároveň zpříjemní orientaci v historickém výkladu, který pokrývá téměř čtrnáct století a pojednává o událostech odehrávajících se na čtyřech kontinentech. Věříme, že navíc ocení půvab letitých barevných map, z nichž čerpali naši dědové a pradědové.

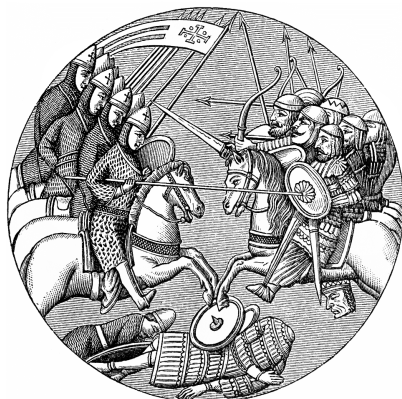
Putzger, F. W.: *F. W. Putzgerův historický školní atlas k starým, středním a novým dějinám: o 35 hlavních a 64 vedlejších mapách pro vyšší a střední školy rakousko-uherské*. Vídeň: A. Pichlera vdova a syn, 1903.

Balcar, A; Kameníček, F; Horák, B.: *Historicko-zeměpisný atlas školní starého, středního a nového věku*. Praha: Neubert a synové, cca 1921.

Lameš, J.: *Historický atlas pro střední a odborné školy*. Praha: Historický klub, 1938.

OBSAH

Předmluva	7
I. Před válkou	19
II. Arabská invaze	37
III. Poslední arabské ofenzívy	57
IV. Ústup Arabů	75
V. Španělé a Normané	84
VI. Příchod Turků	95
Přestávka	108
VII. Reconquista	109
VIII. Křižácké výpravy	121
IX. Vzdálení křesťané	141
X. Hegemonie Turků	152
XI. Od dobytí Konstantinopole po dobytí Granady	163
XII. Úsvit evropské převahy	176
XIII. Rovnováha sil v Evropě	196
XIV. Války v Asii	211
XV. Národní povstání	220
XVI. Koloniální výboje	228
XVII. Válka 1914–1918 a její následky	247
XVIII. Současné období	258
Závěr, který nemůže být koncem	279
Chronologie	285
Bibliografie	301
Jmenný rejstřík	303
Rejstřík bitev	323
Poznámky	325
Ediční poznámka	345

Jean-Paul Roux

STŘET NÁBOŽENSTVÍ

Dlouhá válka mezi islámem a křesťanstvím
(7. až 21. století)

Z francouzského originálu *Un choc de religions: La longue guerre de l'islam et de la chrétienté 622–2007*, vydaného nakladatelstvím Fayard roku 2007 v Paříži, přeložil

Vladimír Čadský.

Sazba & typo martin.tresnak@gmail.com.

Vydalo nakladatelství Rybka Publishers, V Jirchářích 6,
110 00, v Praze na jaře roku 2015.

Vydání první

www.rybkapub.cz